

CO-ASSISTENTSCHAP: EEN STAGE?

A.J.J.A. Scherpbier,
Arts-onderwijscoördinator,
Vakgroep Chirurgie
Faculteit der Geneeskunde
Rijksuniversiteit Groningen

J.C.M. Metz,
Coördinator
Onderwijsontwikkeling,
Faculteitsbureau Geneeskunde
en Tandheelkunde
Katholieke Universiteit Nijmegen

Correspondentieadres:
Vakgroep Chirurgie
Academisch Ziekenhuis
Groningen
Postbus 30.001
9700 RD Groningen

INLEIDING

Als eerste betekenis van het woord "co-assistent" wordt in het Groot Woordenboek der Nederlandse Taal gegeven:

"rang beneden assistent bij de Medische Faculteit".¹

Het woord "rang" geeft associaties met begrippen als AIO, UD, UHD, Hoogleraar. Een plaats in het universitaire rangenstelsel betekent salaris en een duidelijke positie. In Nederland krijgt een co-assistent in ieder geval géén salaris en zijn/haar positie is meestal ook niet duidelijk. Grapjes over co-assistenten, - zoals: "Het is wit en loopt in de weg" - geven een aanwijzing voor deze onduidelijke positie. In het boekje van Alexander van Es "Anatomie van het gevoel", dat eigenlijk tot de verplichte nascholingsliteratuur voor opleiders zou moeten behoren, staan ook aardige voorbeelden.² Wat te denken van: "Hier is niemand", zei de koffiejuffrouw, nadat zij even in de assistentenkamer had gekeken. In de hoek zat Alexander van Es, co-assistent. Deze koffiejuffrouw beschouwt dus een co-assistent, nota bene een doctorandus in de geneeskunde, als niemand. Is zij de enige die dat zo ziet? Hoe het ook zij, co-assistenten zullen op de hiërarchische ladder in ieder geval geen last van hoogtevrees krijgen. De eerste definitie van het woordenboek is geen goede omschrijving van de feitelijke situatie en zou dan ook uit het Groot Woordenboek moeten worden geschrapt. Immers, de status van de co-assistent is die van "student", ondanks diens academische graad. Werknemer zijn zij niet. Evenmin worden zij als stagiair erkend, al lijkt hun positie daar nog het meeste op.

De tweede fase van de studie geneeskunde bestaat voor het grootste gedeelte uit de co-assistentschappen. De tweede fase wordt ten onrechte ook wel klinische fase genoemd. Ten onrechte, omdat klinische fase suggereert dat al het onderwijs in de tweede fase binnen de muren van het ziekenhuis plaatsvindt. Hoe het ook zij, het onderwijs in de tweede fase is in elk geval praktisch. Co-assistentschappen lijken in eerste instantie stages en co-assistenten lijken stagiaires. Is dat wel zo?

Als tweede betekenis van de term "co-assistent" staat in het Groot Woordenboek:

"Medisch student die in verband met zijn studie stage loopt in een ziekenhuis".¹

Deze tweede definitie lijkt op het eerste gezicht beter van toepassing. Maar is een co-assistentschap een stage?

De onderwijskundige literatuur doorbladerend op zoek naar een nadere omschrijving van het begrip "stage", werd die van Meyer en Lucassen aangetroffen:

"Een stagiair is meestal iemand die onder weinig duidelijke omstandigheden op een relatief onbekende manier meestal niet scherp omschreven vaardigheden dient te verwerven".³

Loopt ook hier het spoor naar de professionele identiteit van de co-assistent dood? Gelukkig telt de onderwijskundige beroepsgroep ook minder grote cynici in haar gelederen. Zo karakteriseert Bouhuijs een stage als:

"...een planmatig opgezet onderwijsprogramma of cursus.....waarop het gehele model van de didactische analyse van toepassing is".⁴

Met deze laatste toevoeging bedoelt Bouhuijs aan te geven, dat aan een stage dezelfde onderwijskundige eisen kunnen worden gesteld als aan welke onderwijsvorm dan ook.

Uit bovenstaande citaten komt de ambiguë positie waarin stages zich in onderwijskundig opzicht bevinden, duidelijk naar voren.

TWEE SOORTEN STAGES?

In de nog rudimentaire onderwijskundige theorievorming over stages, wordt gesproken van het "learning-by-doing"-model en het opleidingsmodel.⁵ Het eerstgenoemde model, dat

historisch aan het tweede voorafgaat, heeft betrekking op de ook in de artsopleiding traditionele praktijkperiode, waarin een jonggezel in de beroepspraktijk werkzaam is en zich intussen onder persoonlijke leiding en toezicht van zijn meester verder in die praktijk bekwaamt.

In het opleidingsmodel is deze praktijkperiode meer gestructureerd en geformaliseerd. De primaire verantwoordelijkheid komt te liggen bij opleidingsinstituten, opleidingsdoelen worden expliciet geformuleerd, er bestaat een cursorisch onderwijsaanbod en er zijn meer formele begeleidings- en toetsingsstrategien. Méér dan in het "learning-by-doing"-model, komen in dit laatste model vragen naar voren over rechtspositie, stage-overeenkomst en dergelijke.

In de medische basisopleiding - en in toenemende mate ook in de vervolgoopleidingen - lijkt momenteel een zekere voorkeur te bestaan voor het opleidingsmodel.⁶⁷

Hieronder worden de co-assistentenschappen aan enkele aan het opleidingsmodel ontleende stage-criteria getoetst. Gekozen werden: stagebegeleiding, stagebeoordeling en stage-overeenkomst.

STAGEBEGELEIDING

De begeleiding van co-assistenten is niet altijd even duidelijk geregeld. Gebrek aan begeleiding of supervisie is, althans bij evaluaties, een niet zelden door co-assistenten geuite klacht. Zo is in het Nijmeegse onderzoeksproject "Praktisch Klinisch Onderwijs" bijvoorbeeld gebleken, dat de begeleiding van co-assistenten bij de anamnese en het lichamelijk onderzoek te wensen overlaat. Zelfs bij het eerste co-assistentenschap Interne Geneeskunde wordt dit door $\pm 25\%$ van de ondervraagde co-assistenten ($N = 65$) aangegeven. Bij de daarna volgende co-assistentenschappen liggen die percentages beduidend ongunstiger.⁸

Het lijkt erop, dat de supervisoren er van uitgaan, dat een aantal elementaire basisvaar-

digheden, zoals het correct percuteren of palperen van organen, of het correct aanleggen van een infuus, door de co-assistent voldoende wordt beheerst. Co-assistenten worden immers zelden geobserveerd terwijl zij de anamnese opnemen of het lichamelijk onderzoek uitvoeren. Zelfs een globale verificatie van de bevindingen van de co-assistent vindt niet steeds plaats en ook het product van het co-assistent-patiënt contact, de geschreven status, wordt lang niet altijd nabesproken, met name niet in de latere co-assistentenschappen. Zou het misschien zo zijn, dat co-assistenten deze belangrijke medische beroepsvaardigheden niet op een zelfstandig niveau hoeven te beheersen? In die opvatting zouden co-assistentenschappen niet anders zijn dan een soort "snuffelstages". Erg waarschijnlijk is dat niet, getuige de verwachtingen die daarover in officiële documenten als studiegidsen en onderwijsreglementen geformuleerd staan. Daaruit kan geconcludeerd worden, dat co-assistenten wel degelijk geacht worden vaardigheden te verwerven op het gebied van het opnemen van de anamnese, het verrichten van het lichamelijk onderzoek en het schrijven van een status. Tevens moeten zij leren de verkregen gegevens te interpreteren, differentiaal-diagnostische overwegingen te maken en voor een patiënt een beleid vast te stellen. Naar moderne onderwijskundige inzichten kunnen dergelijke complexe vaardigheden alleen goed worden aangeleerd in een systematisch, planmatig opgezet didactisch model, waarin - behalve voor "de kunst afkijken" - vooral plaats is ingeruimd voor veel zelf en onder toezicht oefenen, gecontroleerd worden en herhalen.

STAGE-BEOORDELING

Met deze term worden activiteiten aangeduid, waarbij door de opleiders van co-assistenten een oordeel wordt uitgesproken over de wijze waarop co-assistenten tijdens hun co-assistentenschap beroepsmatig en persoonlijk hebben gefunctioneerd. De term "beoor-

deling" moet onderscheiden worden van "toetsing" (examens). Met de laatstgenoemde term wordt in deze fase van de opleiding bedoeld op de beoordeling van het bereikte competentie-niveau.

Het onderscheid tussen beoordeling en examinering (of toetsing) is niet in alle gevallen eenduidig. Bij de beoordeling van co-assistenten gaat het vaak om vaardigheden (zoals bijvoorbeeld de omgang met patiënten) die eigenlijk alleen goed beoordeeld kunnen worden door opleiders die de co-assistent langere tijd hebben meegemaakt en hebben zien functioneren op de afdeling. Bij examens vindt bij de co-assistenten een eenmalige beoordeling plaats, veelal door een onafhankelijke "externe" examiner, van het bereikte niveau (zoals bijvoorbeeld differentiaal-diagnostische vaardigheid). Het bovengenoemde gebrek aan eenduidigheid tussen beoordeling en toetsing kan zowel betrekking hebben op hetgeen beoordeeld moet worden als op degene die de beoordeling geeft. Er bestaan duidelijke verschillen van opvatting tussen de mate waarin aan de beoordeling dan wel aan de toetsing prioriteit moet worden gegeven.

De onderwerpen toetsing en beoordeling zijn in de afgelopen jaren meerdere malen ter sprake gekomen tijdens de studiedagen die de Nederlandse Vereniging voor Medisch Onderwijs heeft georganiseerd over de problemen rond het artsexamen. Ook in dit Bulletin is daarover verslag gedaan.^{9 10 11}

Waarop worden co-assistenten beoordeeld? Uit gegevens die daarover zijn verzameld in het Nijmeegse project "Praktisch Klinisch Onderwijs", komt naar voren, dat de onderwerpen die bij een beoordelingsgesprek aan de orde komen, doorgaans betrekking hebben op kennis en inzicht in het betreffende vakgebied en op de beheersing van anamnese en lichamelijk onderzoek. Onderwerpen dus, die zich ook in een examensituatie laten benaderen. Maar kwaliteiten als de omgang met patiënten, komen in veel mindere mate aan de orde.

Over de methoden waarmee co-assistenten worden beoordeeld moet in het algemeen hetzelfde gezegd worden als voor de gebruikelijke methoden bij het artsexamen: zij kunnen doorgaans de toets der kritiek niet doorstaan. Zij stralen een aureool van betrouwbaarheid uit dat zij niet verdienen.¹²

STAGE-OVEREENKOMST

Bij stages - zeker stages die formeel behoren tot het opleidingsprogramma en die deelname aan de beroepswerkzaamheden impliceren - behoren ook contracten of overeenkomsten, waarin onder meer rechten en plichten van beide partijen zijn vastgelegd. Een voorbeeld van een dergelijke overeenkomst kan worden gevonden in de onlangs tot stand gekomen regeling arbeidsvoorwaarden voor artsen in opleiding tot huisarts en de al wat langer bestaande rechtspositieregeling voor assistenten-in-opleiding.^{13 14}

Officiële informatiebronnen voor studenten en docenten van de artsopleiding, zoals studiegidsen en onderwijsreglementen, brengen ons op dit punt nauwelijks verder. Ook mondelinge navraag bij nauw bij het co-assistentenonderwijs betrokken personen, bleek vrijwel geen informatie op te leveren over bijvoorbeeld de juridische en verzekeringstechnische aspecten van de positie van de co-assistent.

Een van de juridische aspecten van de positie van een co-assistent is diens bevoegdheid. In de Nederlandse wetgeving staat geen inhoudelijke omschrijving van de bevoegdheden van co-assistenten vermeld.

Juridisch gezien zijn er wat betreft de bevoegdheden van een co-assistent duidelijke parallellen met de juridische positie van een verpleegkundige in het ziekenhuis. De bevoegdheden van verpleegkundigen zijn onder andere ontleend aan de "verlengde arm theorie", die in een uitspraak van de Hoge Raad in 1952 zijn vastlegging vond. De Hoge Raad, ons hoogste rechtscollege, besliste toen "dat het aan groepen personen geoorloofd is onder zekere omstandigheden bedoelde injecties toe te dienen, waarbij te denken valt aan het handelen onder onmiddellijk toezicht van een bevoegde arts...". Hoewel er overeenkomsten zijn tussen de positie van verpleegkundigen en die van co-assistenten, is het niet helemaal duidelijk of de "verlengde arm theorie" echt van toepassing is op de bevoegdheid van een co-assistent. Aan voldoende "onmiddellijk toezicht" kan gezien het voorgaande worden getwijfeld.

In een goede stage-overeenkomst moeten ook de verzekerings-technische aspecten goed geregeld zijn. Hoe is dat voor een co-assistent momenteel geregeld? Voor wat betreft de wettelijke aansprakelijkheid (art. 1401 en/of

1403 lid 3 van het Burgerlijk Wetboek) voor het handelen van co-assistenten in relatie tot de patiënt heeft het ziekenhuis een Wettelijke Aansprakelijkheids-verzekering. Bij wijze van voorbeeld volgt hier een citaat uit de voorwaarden van een mogelijk af te sluiten aansprakelijkheidsverzekering voor ziekeninrichtingen. In artikel 1 (de definitie van de verzekerde) staat de co-assistent met name genoemd onder lid 1 sub c, dat luidt: "...de ondergeschikten van de verzekeringnemer, waaronder begrepen in de ziekeninrichting werkzame artsen, assistenten, co-assistenten, therapeuten, apothekers, stagiaires". De verzekering dekt de aansprakelijkheid van de verzekerde voor schade aan personen en schade aan goederen, alsmede de aansprakelijkheid voor vermogensschade tegenover patiënten (art.2 lid 1). Onder schade aan personen wordt verstaan (art.1 lid 4 sub a) "letsel of aantasting van de gezondheid al dan niet de dood ten gevolge hebbend en de daaruit voortvloeiende schade". Voorbeeldig geregeld, zo lijkt het in eerste instantie. Niet in alle ziekenhuizen waar co-assistenten een stage volgen, is het evenwel zo voorbeeldig geregeld. Er zijn ook polissen waarin het woord co-assistent nergens staat vermeld.

Arbeidsrechtelijke regelingen voor co-assistenten moeten, zowel voor docenten als voor co-assistenten, eenvoudig verkrijgbaar zijn. Dat co-assistenten als "contractanten" niet op de hoogte zijn van de regelingen, is uitermate onzorgvuldig. Dat er ook voor de auteurs, ondanks spoorwerk, nog veel onbeantwoorde vragen zijn, doet erger vermoeden....

Bij het ontwerpen van arbeidsrechtelijke regelingen ("contracten") dienen ook juristen te worden ingeschakeld. De stage-overeenkomst moet zowel aan co-assistenten als aan docenten bekend zijn.

TENSLOTTE

De co-assistentschappen kunnen beschouwd worden als stages volgens het "learning-by-doing" model. De bij dit model behorende aspecten, zoals persoonlijke begeleiding en toezicht, laten echter te wensen over. Voor een onderwijskundig verantwoord co-assistentenschap is een dergelijke begeleiding van co-assistenten echter een noodzakelijke voorwaarde.

Voordat co-assistentschappen voldoen aan de criteria behorend bij het opleidingsmodel - een wenselijkheid die voor de basisopleiding verdedigbaar is -, dient er nogal wat veranderd te worden. Niet alleen op de stagebegeleiding, maar ook op de stagebeoordeling en op de stage-overeenkomst valt immers nogal wat aan te merken. Ervaringen met stages bij andere opleidingen, zoals het Hoger Beroepsonderwijs, kunnen nuttig zijn bij het verbeteren van de kwaliteit van de co-assistentschappen.

Met dank aan mr GAM Thiadens, arts, voor zijn advies over een aantal juridische aspecten.

LITERATUUR

1. Van Dale. Groot Woordenboek der Nederlandse Taal. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie, 1984.
2. Van Es A. Anatomie van het Gevoel. Dagboek van een co-assistent. Westbroek: Harlekijn, 1979.
3. Meijer K, Lucassen P. Wat bevordert het leren tijdens stages? In: Lodewijks HGLC, Simons PRJ, eds. Zelfstandig leren. Bijdragen tot de onderwijsresearch-dagen 1984. Lisse: Swets en Zeitlinger, 1985.
4. Bouhuijs PAJ. De ontwikkeling van het Praktisch Medisch Onderwijs in de Huisartspraktijk. Proefschrift, Maastricht 1983.
5. Van Hout JFMJ. Onderzoekers in opleiding. Een verklaringsmodel voor problemen van promotie-assistenten en assistenten in opleiding. Proefschrift, Nijmegen 1988.
6. Metz JCM, Van der Gulden JWJ, Bulte JA. De onderwijskundige betekenis van affiliatie voor de artsopleiding. Medisch Contact 1987; 42: 120-2.
7. De Roo AA. De opleiding tot medisch specialist. Een evaluatie van het opleidingsbeleid van het Centraal College voor erkenning en registratie van medische specialisten. Proefschrift, Rotterdam 1985.
8. Van der Gulden JWJ, Bulte JA, Metz JCM. Vragen bij het onderwijs aan co-assistenten. Ned Tijdschr Geneesk 1989; 133: 564-7.
9. Scherpier AJJA. Het artsexamen: de Nederlandse situatie. Bulletin Medisch Onderwijs 1987; 6/1: 3-4.
10. Metz JCM. Het artsexamen: een theoretisch overzicht. Bulletin Medisch Onderwijs 1987; 6/1: 5-8.
11. Scherpier AJJA, Verwijnen GM, l'Espoir NEJC, Metz JCM, Van der Vleuten CPM, Van Rossum HJM. Het artsexamen in discussie. Bulletin Medisch Onderwijs 1988; 7/2: 30-5.
12. Scherpier AJJA, Bender W, Cohen-Schotanus J. Over de betrouwbaarheid van examinatoren. In: Zwierstra RP, Scherpier AJJA, Vermey A, eds. Spieghele Chirurgicael. Assen: Van Gorcum, 1986.
13. KNMG/LHV. Arbeidsvoorwaarden huisarts in opleiding vastgelegd. Medisch Contact 1989; 44: 140.
14. Staatsblad, nr. 430. Besluit van 15 augustus 1986, houdende regeling van de rechtspositie van de assistenten in opleiding aan de rijksuniversiteiten (Rechtspositieregeling assistenten in opleiding).